

A török összeomlás nem jelentett végső katasztrófát, mert Musztafa Kemál nemzeti ellenállása ki tudta kényszeríteni a békeszerződés revízióját. Mohamed lemondásával kerül trónra az utolsó szultán. *Abdul Medzsid*. Ő azonban tulajdonképpen már nem is volt szultán, csak kalifa, mert Kemál a török államberendezkedést egészen nyugati mintára igyekezett átalakítani. Ezért Abdul Medzsid az egyre hullámzó események elől kitért, a nemzetgyűlés határozatának megfelelően elhagyta Konstantinápolyt. Svájcba, majd Franciaországba távozott s végül Nizzában telepedett meg. (A könyv megjelenése után halt meg, 1940. decemberében).

Az ő élete és tevékenysége az egész mű központi magva. Politikai szerephez a világháború alatt jutott. Igazi európai hírnevet azonban festőművészi tehetsége szerzett neki. Több nyugati városban rendezett még trónörökös korában kiállítását és szoros művészbarátságban élt korának neves festőivel. Mellette Enver basának jellemrajzát emelhetjük még ki. Ő volt 1912-ben Tripolis védője, 1913-ban ő foglalta vissza a bolgároktól Drinápolyt. S mint Törökország világháborús miniszterelnöke szervező készségével, diplomáciai képességeivel, de elsősorban emberfeletti vasakarátával sokáig hátráltatta a vég bekövetkezését.

Az adott keretek között csupán utalunk arra, hogy igen szemléltető és tanulságos lehet az egyes osztályokban a megfelelő történeti események tárgyalásakor bemutatni a következő fejezeteket: *Konstantinápolyeposza*, *Egy népfaj pusztulása*, (az örmények), *A krétai háború*, *A Dardanellák himnusza*, 1915. március, *Az összeomlás*, *Egy vezérkari tiszt* (Kemál). Ezek a fejezetek ugyanis a történetírói szakszerűség és az elbeszélő hajlam szerencsés összefogásából születtek. A szerzőnek egyik legnagyobb erőssége, hogy nemcsak bő mondanivalója van, hanem fejtegetéseibe gazdagon beleszövi értékelő megállapításait is.

Visy József.

Bóka László: Vajda János. A Franklin-Társulat kiadása. 158 o.

Értekes és érdekes könyv: érdemes elolvasni, sőt el is *kell* olvasni. Vajda János amúgyis sokat vitatott alakja az irodalomtörténetnek, mert sorsában nem az a tragikus, hogy *elfeledték*, hanem inkább az, hogy *meg sem ismerték*. Bizonyára a jobb és mélyebb megismerést akarja Bóka László is szolgáltni és ezt mindenekelőtt könyve *formájával* éri el. Irodalomtörténet is, kortörténet is, de mindezen túl egy emberi és költői pályának *belülről* való kiépítése, az életrajzi regények könnyedségével és érdekességével, mégis azzal a fontos különbséggel, hogy valóban *csak a belső ember* felvázolásával törődik.

Messze vezetne, ha egy rövid könyvismertetés keretében részletekben említenék akarnók bizonyítani, milyen éles szemmel látja szerzőnk a kor lendítő és akadályozó erőit és milyen mély és finom esztétikai elemzésekkel hatol be Vajda költői méltatásába. Mindez mégis csak háttér — és keret is egyben —: a hangsúly az *ember* megmutatásán van, azon a *kérdésen*: *mi volt az oka Vajda kétségtelen irodalmi kitaszíttottságának?* A könyvnek ez a *punctum saliens* és Bóka valóban *itt mondja a leginkább újat és érdekeset*. Azt eddig is tudtuk, hogy a kitaszíttottság nem a *tehetségén* múlt (bár ez tette összeférhetetlenné, önzővé, magát-nézővé), sőt még azon sem, hogy nem volt *népies* költő egy par excellence „népies-nemzeti“ irodalmi korszakban. Sorsának és költészetének tragikuma mélyebben az, hogy Vajda még a szabadságharc előtti „nagy“ nemzedékhez tartozik, a romantikus vízióalókhhoz, akiknek egészen más volt a perspektívájuk, mint az epigonizmusba fulladt népies-nemzeti irányé. Vajda *kérdések* és *miérték* költője volt egy olyan korban, mely a Petőfi-

féle *feleletekből* akart élni — persze úgy, hogy elsikkasztotta belőlük a *nagy felelő* erkölcsi és szociális „izgatottságát.“ Vajda azokhoz tartozik, akik valami végső megoldást akarnak és azért is énekelnek mindig „nagy hangon“. Ezért is nem volt népies a hangja! Nem is lehetett az, mint ahogy Vörösmartyé sem! Nagy volt a mértéke, ez választotta el — belső okokból — ettől a kortól, amely hamis életszemléletet és magyarság-szemléletet sajtolt ki a maga *népiesnek* érzett költőiből. Vajda élő ellenkezés volt mindazzal szemben, amit a dogmatizáló irodalmi realizmus és politikai-közéleti ellaposodás helyesnek látott. *Elkésett Széchenyi* volt és *feleslegessé vált Vörösmarty*: ezért volt bántó a hangja, egész problematikája és gyűlöletes az ostorozó, kíméletlen javítani-akarása.

Bóka Lászlónak igaza van: legmélyebben itt kell keresnünk Vajda emberi és költői tragikumát. Meggyőzően, mélyenszántóan és finoman rezdülő tollal bizonyítja a tételét, de úgy érezzük, hogy a további lépés megtételével mégis adós maradt. Mert mégis csak döntő különbség van Vajda és nagy elődei között. Igen, romantikus költő, mindig az *elérhetetlenért* sóvárog, *belső* megújhodást mond egy nagyon is *megjőzanodott*, a politika esélyeire sandító korban, *abszolút követelményei* voltak, szóval mindig „magasan járt“ (—hangban, stílusban, életértelmezésben—), de való hogy neki magának is szűk volt — szubjektivitásba temetett — az erkölcsi perspektívája. Próféta volt, de inkább *megbántott*, mint *áldozatos* próféta. A korral szemben „követelményei voltak, de nem latolgatta a teljesítőképességét“ — mondja finoman a szerző, de valószínűleg maga felé sem latolgatta. *A megnemérteltségéért személyesen tette felelőssé a korát*, szóval nem volt csak *vádló* (Széchenyi is az volt), hanem rátévedt az *önbíráskodás* útjára is. Itt tűnik ki, hogy már „modern“ romantikus: megveti azt a keveset, amit az élettől kapott, noha valószínű, hogy akkor is sértődött és keserű lett volna, ha *mindent* megkapott volna. A Széchenyi-féle romantikusok még hittel és szociális készséggel akartak javítani: még nem volt bajuk az *élettel*, inkább csak az *emberekkel*. Vajdában már a *meghasonlás* hangjait érezzük az *ocsárlás* és *lenézés* mögött, a későbbi életcsömör dühét és önmarcangoló tépelődését.

Igazságtalanok lennénk, ha azt állítanánk, hogy mindezt a szerző is nem említi és érezteti. Ezt olvastuk ki soraiból, csak nem ilyen élesen. Szerzőnk ezt — enyhébben — úgy mondja, úgy érezteti, hogy Vajda *védekezésre* szorult költő volt; ez magányának és keserűségének legemberibb oka. Tragikus sors, mert elkerülhetetlenségét szerzőnk nagy írásművészettel és kivételes elemezni-tudással demonstrálja. Nyugtalanító könyv, de talán ezért is méltó Vajdához, legnyugtalanítóbb óráink egyikéhez.

Vajtai István.

Zrínyi Miklós, a költő művei regékben, Ferdinándy Mihály előadásában. Budapest, 1942. 8° 289 l. Rózsavölgyi és társa kiadása.

Nemcsak kortünet, de kóros tünet is a magyar klasszikusok „modern“ magyar nyelvre való átferdítése azzal a „nemes“ céllal, hogy népszerűsítsék. Nemrégén egy nagy magyar író írta át Kemény egy regényét. Nosza több se kellett: „ha neki szabad, nekünk mért nem“ jelszóval most Zrínyi műveit forgatták ki a maguk valójából. Elképesztő merészség, sőt arculcsapása, megcsúfolása a nagy magyar költőnek.

A mai kor, nemcsak nálunk, de különösen a franciáknál, a költészet nemes hagyományaiban látja a jelen mentő és a jövő építő szerepét. Ezért volt olyan szándék is, mely egyenes megtagadását célozta azoknak a nagy francia íróknak, akik műveikben nem szolgálták a népet, vagy szándékosan eltávolodtak a nagyközönség-